

УДК 37.091.2

М. В. СКОТНА

ПОЧАТКОВА ОСВІТА ПОЛЬЩІ: ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ

У статті розглянуто досвід Польщі в реформуванні системи шкільної освіти, зокрема розкрито сутність концепції інтеграції, що реалізується в польській школі на рівні початкового навчання. Висвітлено генезис ідеї інтеграції початкового навчання в теоріях польських дослідників. Визначено переваги інтегрованого підходу в навчанні й розвитку дитини.

Ключові слова: початкова освіта, навчання, інтеграція, інтегроване навчання, розвиток дитини.

В умовах переходу від індустріального до інформаційного суспільства інтелектуальний потенціал держави, рівень освіченості й культури суспільства є важливою передумовою економічного й соціального розвитку країни. Тому Україна, базуючись на загальноєвропейських та світових підходах до розбудови освітнього сектору, надає важливого значення проблемі якості освіти, проголошуючи її національним пріоритетом.

Стан української освіти, перспективи її розвитку певним чином залежать від викликів часу: глобалізація суспільства передбачає відкриту освіту, жорстку конкуренцію на ринку праці; демографічна криза вимагає ефективного використання освітнього й виробничого потенціалів; інновації в науково-технічній сфері зумовлюють зміни у змісті і методиках навчання; швидкість і частота комунікацій у різних сферах змінюють навчальне, культурне середовище, інформаційний і зокрема освітній простір [4]. Розв'язання цих глобальних проблем пов'язано з якістю людського потенціалу, а отже, з якістю шкільної освіти, зокрема початкової ланки. Навчання в початковій школі формує фундамент освіти – школа поступово вводить учнів у світ знань, дбаючи про їх гармонійний інтелектуальний, естетичний, емоційний, соціальний і фізичний розвиток. Тому аналіз теоретичних та емпіричних досліджень у галузі початкової освіти мають базове значення для правильного розвитку дітей, а також для реалізації їх освітніх і загальних прагнень у майбутньому.

Стратегічним освітнім завданням для України є вдосконалення змісту шкільної освіти, орієнтованого на якість і ефективність. Сьогодні просто необхідно навчати дитину по-новому, із застосуванням нетрадиційних педагогічних технологій, які підвищують рівень мотивації навчання, формують атмосферу творчої співпраці, актуалізують особистість дитини й виховують у дітях почуття власної гідності. І саме ідея інтегрованого навчання сприяє формуванню цілісної системи знань і вмінь особистості, розвитку творчих здібностей та потенційних можливостей дитини.

У цьому сенсі велике значення має практика застосування інтегрованого навчання в зарубіжних країнах. Зокрема, Польща має переваги в сис-

темних освітніх перетвореннях, тому позитивні елементи польського досвіду (принципи організації, сучасні напрями та форми педагогічної інтеграції) можна враховувати в разі моделювання та здійснення інтегрованого навчання у початковій школі України.

Польську систему освіти досліджували вітчизняні та зарубіжні науковці. Різноманітним аспектам діяльності початкової школи присвячено низку досліджень у польській педагогіці (Я. Гнітецький, Д. Ключ-Станська, М. Цацковська, Й. Ханіш, М. Щепська-Пустковська та ін.). Окремі аспекти розвитку шкільної освіти Польщі в ХХ ст. досліджували вітчизняні та російські науковці (М. Добринін, А. Майснер, М. Поп'юк, А. Савіна). Реформи польської освіти наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. висвітлювали у своїх працях А. Василюк, П. Гусак, І. Ковчина, М. Чепіль та ін.

У розрізі порушеної проблеми значний інтерес становить дослідження А. Василюк. Науковець зазначає, що освітня реформа в Польщі започаткувала новий підхід до навчання у молодшій школі, який стосується як його змісту, так і методики. В основу реформи покладено поглиблення інтегративності навчання та виховання, що в результаті вивело польську едукацію на рівень європейського стандарту освіти [2].

М. Поп'юк, проаналізувавши демократичні перетворення та реформування освіти країн Вишеградської четвірки, стверджує, що новітня школа Польщі виховує активну, підготовлену до життя в ринковому суспільстві особистість, пропонує якісне навчання. А інтегроване навчання в початковій школі сприяє розвиткові інтелекту дітей, їх творчого потенціалу, а також соціальних, культурних і фізичних навичок [3].

Аналіз досліджень і публікацій з цієї проблематики показав, що науковці висвітлюють головні напрями та організаційні засади діяльності початкової школи Польщі, окреслюють її специфіку, структурні особливості. Проте інтегроване навчання в польській початковій школі недостатньо висвітлене в дослідженнях українських педагогів, що й зумовило актуальність нашої статті.

Мета статті – аналіз особливостей інтегрованого навчання в Польщі на рівні початкової освіти.

Реформа загальноосвітньої школи в Польщі розпочалася у 1999 р. Однією з провідних тенденцій системної реформи було впровадження триступеневої структури системи шкільної освіти "6 + 3 + 3". Тобто польська шкільна система освіти складається з шестирічної основної (початкової) школи, трирічної гімназії та трирічного профільного ліцею.

Початкова освіта (szkola podstawowa) в Польщі поділяється на два етапи:

1) I–III класи початкової школи – ранньошкільне навчання. Навчання має інтегрований характер, метою якого є поступовий перехід від родинного й дошкільного виховання до системи шкільної освіти. Поділу на навчальні предмети не відбувається. Заняття проводить один учитель, який одночасно виконує роль вихователя;

2) IV–VI класи початкової школи. На цьому етапі відбувається поділ на предмети за тематичними блоками. Учні отримують знання з таких предметів: польська мова, іноземна мова, математика, історія, природознавство, музика, образотворче мистецтво, інформатика, фізичне виховання, етика [1].

Результатом упровадження інтегрованого, блокового та багатобічного навчання стало пристосування рівнів навчання і виховання до періодів розвитку дітей і молоді, забезпечення їх кращого розуміння себе, інших людей і світу; вирівнювання освітніх шансів; поліпшення якості освіти.

Щоб розкрити мету статті, розглянемо ближче ідею інтеграції, що реалізується тепер у польських школах, особливо на рівні першого етапу освіти, тобто в I–III класах.

Ідея інтегрованого навчання є однією з провідних ідей сучасної освіти, оскільки модель навчання, побудована на засадах інтеграції, знімає проблему інтелектуального перенавантаження молодших школярів, сприяє цілісному розумінню світу учнями початкової школи, формуванню міжпредметних і ключових компетентностей учнів, стимулює розвиток пізнавальних і творчих здібностей, розв'язує суперечності в наступності між дошкільною та початковою освітою.

Поняття інтеграції, згідно зі словником, позначає об'єднання в одне ціле, творення сукупності з частини [11].

Щоб визначити сутність сучасних інтерпретацій інтегрованого навчання на рівні початкової освіти, зосередимось на трактуванні й розумінні її польськими педагогами та науковцями.

Теоретичні основи інтегрованої початкової освіти запровадила у 60-х рр. XX ст. Я. Вальчина. Вона була піонером інтеграції в Польщі. На її думку, особистість учня може всебічно розвиватись під впливом змістовно організованої освітньо-виховної діяльності. Навчальні предмети вона замінила на напрями освіти. Було виділено 5 напрямів навчання, що відповідали об'єктивним формам розвитку цивілізації та діяльності людини, а потім інтегровано їх у ході освітньо-виховної роботи школи. Це математичне, природничо-технічне навчання, суспільне, мистецьке й фізичне навчання.

Оскільки суттю інтеграції є об'єднання в одне ціле, то суттю ранньошкільної освіти є полегшення учням початкових класів пізнання світу з різних точок зору, із залученням розумової, емоційно-мотиваційної й діяльнісної сфер.

У праці “Інтеграція початкового навчання” Я. Вальчина доходить висновку, що “інтеграція в I–IV класах не є постійним і безперервним явищем, не є штучно монтованою з елементів, поєднання яких могло б деформувати картину реальності або знання про неї. Більше того, інтеграція може бути різного ступеня. Вказуючи на різний ступінь інтеграції, ми хочемо підкреслити факт, що в деяких випадках ідеться лише про об'єднання в одне ціле деяких фрагментів змісту і напрямів навчання для того, щоб пізнання розширилось” [12, с. 133–134].

Ідею інтеграції в початковій освіті в 70-х рр. ХХ ст. також сформулював Р. Венцковські: “У сучасних концепціях початкового навчання ми надалі визнаємо актуальними деякі елементи інтегрованого навчання. Ми не ліквідували предметної системи в початковому навчанні, але, на нашу думку, інтегроване, об’єднане і предметне навчання не виключаються взаємно, а деякою мірою співіснують” [13, с. 87]. На думку Р. Венцковські, основний зміст ранньошкільної освіти має містити знання з полоністики, математики, основ здоров’я, суспільне, художнє, музичне знання.

Найбільш зв’язну й усебічну концепцію інтеграції навчання та виховання в І–ІІІ класах. опрацювала Л. Мушинська.

Вона ввела поняття цілісної тематичної одиниці. Використовуючи знання з різних предметів, на підставі однієї тематичної одиниці реалізовується навчання з різних галузей.

Згідно з концепцією Л. Мушинської, вчитель планує цілісні тематичні одиниці, охоплюючи навчальні години одного або декількох днів, залежно від теми і проблематики. Реалізуючи тематичні одиниці, вчитель керується трьома принципами, а саме:

- часовим принципом, згідно з яким заняття не відбуваються в межах 45 хвилин;
- принципом урізноманітнення форм занять;
- принципом плинності занять, коли перехід від одного до другого напряму активності здійснюється непомітно для дитини.

Л. Мушинська подала оригінальну форму інтеграції, пов’язуючи дидактичну інтеграцію з виховною, що пояснила таким чином: “Інтеграція виховання і навчання в молодших класах виявляється в: 1) спільному трактуванні цілей виховання, навчання і розвитку; 2) об’єднанні змісту й матеріалу навчання, виховання через концентрацію навколо базових основ інтегрованих тематичних одиниць; 3) творенні цілісних, інтегрованих ситуативних рядів для дитячих дій і переживань” [9, с. 29].

Наступною пропозицією розвитку ідеї інтегрованого навчання є концепція М. Яковіцької. Авторка інтерпретує поняття інтеграції в трьох аспектах [7].

Перший аспект стосується початкового навчання й полягає у введенні дитини у світ навколишньої дійсності. Навчальні завдання та ситуації добираються таким чином, щоб пізнання йшло від зовнішніх ознак предметів і явищ до поступового заглиблення в їх суть.

Другий аспект інтеграції стосується вищого рівня навчання і полягає в об’єднанні знань, що здобуваються в процесі вивчення окремих предметів. Учень володіє вже певним запасом знань з різних галузей, а суть інтеграції полягає в систематизації цих знань.

Третій аспект інтеграції полягає в єдності навчання й стосується формування загальних умінь, методів пізнання світу, дії та поведінки в ньому.

У ранньошкільній освіті інтеграція проявляється п’яти площинах:

1. Інтеграція дидактичної роботи з виховною. 2. Об’єднання змісту різних предметів (кореляція) 3. Об’єднання в межах предмету.

4. Збереження безперервності між роботою дошкільного закладу і школою.
5. Об'єднання в одне ціле впливів середовища, в якому живе дитина, з діяльністю школи як основною виховною установою.

Концепція різнобічного навчання В. Оконя ґрунтується на засадах інтеграції інтелектуальної, емоційної та практичної активності учнів у процесі навчання й виховання.

З метою подання дитині об'єднаної в одне ціле картини світу й усебічного розвитку індивідуальності, В. Оконь інтегрує чотири напрями навчання (засвоєння, відкриття, переживання, дія), яким підпорядковує чотири стратегії навчання:

- асоціативну (А), під час якої учні засвоюють готові знання через методи спостереження, бесіди, читання підручників, джерельних текстів, безпосередній переказ інформації через вчителя, показ тощо. Тут в основному розвивається пам'ять, яка необхідна в розумінні понять, розв'язуванні теоретичних і практичних проблем;

- проблемну (П), завдяки якій учні самостійно здобувають знання через проведення експериментів, через дидактичні ігри, відповідаючи на проблемні питання. Така діяльність сприяє розвитку мислення, навчає проєктувати й виконувати дії, розв'язувати поставлене завдання;

- операційну (О) – полягає у творчій діяльності;

- емоційну (Е) – має на меті емоційний розвиток: формування власної системи цінностей, переконань, норм поведінки [10].

Ці стратегії не існують у чистому вигляді. Вони взаємозалежні та взаємопроникні.

Наступною моделлю інтегрованого навчання є концепція М. Цацковської. Авторка пропонує зниження порогу шкільної зрілості на рік. Згідно з її концепцією, робота в 0–I класах повинна мати характер інтегрованого, натомість у класах II і III поступово відбувається перехід до систематично-предметного навчання.

Зміст інтегрованого навчання в початкових класах становлять три тематичні групи:

1. Пізнання середовища – природи в найближчому оточенні, сезонних змін у природі, суспільного середовища, пам'ятних, визначних місць у найближчій околиці, регіоні, елементи знань про рідну країну.

2. Суспільно-моральні питання, пов'язані з сім'єю, школою, класом. У межах цієї тематики розглядають різні морально-суспільні проблеми, аналіз яких повинен сприяти формуванню системи цінностей і норм поведінки в суспільстві.

3. Проблеми й питання, запропоновані самими дітьми.

Таким чином, учням надається певна свобода в проєктуванні власних дій, одночасно виховується почуття відповідальності за результати власних дій [5, с. 195–198].

Перевага надається ігровим формам роботи, найчастіше це дидактичні ігри або дослідницькі, творчі заняття. Такі форми роботи активізують усі види діяльності, характерні для цього віку: художню, музичну, рухову.

Згідно з Г. Совінською, інтегроване навчання – це така організація освітніх процесів, яка полягає у створенні умов для всебічної діяльності дитини. Інтеграція полягає у поєднанні цілей, змісту, різних форм активності дітей і вчителя у межах тематичних одиниць [6].

В інтегрованому навчанні в центрі уваги – дитина-учень: її потреби й зацікавлення, її здібності, психічний і фізичний комфорт; такі способи мотивації дитини до навчання, щоб наука була в задоволення і радість.

Обов'язкові й чинні програми окремих шкільних предметів визначають цілі та дидактичний матеріал, передбачений для цього віку, натомість їх реалізація не мусить здійснюватись у межах відокремлених предметів. Оскільки навколишнє нас реальність не складається з розкиданих, ізольованих елементів – всі вони взаємопроникні та взаємозалежні, тож і знайомитися з нею потрібно у взаємозв'язках та динаміці. Тому поділ на предмети в початковому навчанні не має жодного значення.

Є. Куявїнські вніс свої пропозиції щодо змін у теорії інтеграції. Він пропонував організувати заняття таким чином, щоб у їх ході відбувалась однакова інтеграція пізнавальної, емоційної й діяльнісної сфер [8]. Як відомо, на практиці основний акцент роблять на пізнавальну сферу, а емоційна і діяльнісна сфери не отримують достатньої уваги.

Спираючись на подані концепції, можна зробити висновок, що інтегроване навчання є оптимальною моделлю початкової освіти, оскільки створює сприятливі умови для гармонійного формування індивідуальності дитини.

Переваги інтегрованого навчання полягають у такому:

- забезпечується вплив на всі сфери особистості (психічна інтеграція);
- навчання базується на різних формах активності учнів (функціональна інтеграція);
- відбувається заміна здобуття ізольованих фрагментів знань (змістовна інтеграція);
- поєднуються різні стратегії навчання (методична інтеграція).

Таким чином, інтегроване навчання, тобто органічне поєднання в уроці відомостей інших навчальних предметів навколо однієї теми, сприяє інформаційному збагаченню сприйняття, мислення та почуттів учнів завдяки залученню цікавого матеріалу, що також дає змогу з різних боків пізнати якість явища, поняття, досягти цілісності знань.

На практиці зміст інтегрованої програми поділений на тематичні групи. Основна тематика визначена обов'язковим програмним мінімумом, розробленим Міністерством народної освіти для початкового навчання. Інтегроване навчання передбачає відмову від традиційного поділу змісту на навчальні предмети. Зміст навчання поділений на тематичні блоки, що дає змогу дітям набути основних умінь і знання про природне й соціально-

культурне середовище. В інтегрованому процесі пізнання дійсності однаково важливими є мовний, математичний, художній чи технічний зміст (у реалізації окремих тематичних груп не відбувається поділу змісту навчання згідно з науковими дисциплінами). Пропонуючи дітям завдання, учитель повинен так запланувати дії і форми активності, щоб у них формувались:

- вміння слухати, вести бесіду, спостерігати;
- комунікативні компетенції;
- вміння усно й письмово висловлювати свої спостереження.

Завдання вчителя, згідно з цією концепцією навчання, полягає в такій організації діяльності, яка допоможе дітям набути навичок навчання, самовдосконалення, сформуванню пізнавальної самостійності і віру у власні можливості.

І хоч переваги інтегрованого навчання незаперечні, проблема вибору змісту навчання і пов'язаних з ним методів роботи є надалі однією з головних у початковому навчанні Польщі. Тому інтеграційні процеси в освіті тривають, і вони різноманітні, але мета їх одна – створити сучасне навчально-розвивальне середовище, комфортне для дитини і сприятливе для її розвитку.

Висновки. Приклад інтегрованого навчання в Польщі доводить, що інтеграція є однією з перспективних інновацій, яка закладає нові умови діяльності викладачів і учнів, що має великий вплив на ефективність сприйняття учнями навчального матеріалу. Звичайно, система інтегрованого навчання ще опрацьовується. Але вже сьогодні очевидно, що інтегроване навчання є дієвою моделлю активізації інтелектуальної діяльності та розвивальних прийомів навчання.

Список використаної літератури

1. Василюк А. Польща і Україна: концептуальні підходи до реформування системи оцінювання (порівняльний аналіз) / А. Василюк // Освіта і управління. – № 4. – Т. 4. – С. 13–20.
2. Василюк А. Тенденції реформування шкільної освіти Польщі (XX – початок XXI ст.): автореф. дис. ... д-ра пед. наук / А. Василюк. – Тернопіль, 2011. – 40 с.
3. Поп'юк М. Провідні чинники реформування початкової освіти в контексті демократичних перетворень країн Вишеградської четвірки [Електронний ресурс] / М. Поп'юк // Матер. XI Міжнар. наук. інтернет-конф. "Актуальні проблеми сучасної науки" (21–23 жовтня 2014 р.). – Режим доступу: <http://int-konf.org>.
4. Савченко О. Компетентнісна спрямованість нових навчальних програм для початкової школи (до постановки проблеми) / О. Савченко // Початкова школа. – 2012. – № 8. – С. 1–6.
5. Sackowska M. Koncepcja integracji w nauczaniu początkowym / M. Sackowska // Życie Szkoły. – 1994. – № 4. – S. 195–198.
6. Dziecko w szkolnej rzeczywistości. Założony a rzeczywisty obraz edukacji elementarnej / pod red. H. Sowińskiej. – Poznań : Wydaw. Nauk. UAM, 2013. – 594 s.
7. Jakowicka M. Teoretyczne i praktyczne aspekty integracji w klasach początkowych / M. Jakowicka // Teoria i praktyka kształcenia wczesnoszkolnego. – Zielona Góra: WSP, 1987. – S. 159–178.
8. Kujawiński J. Metody edukacyjne nauczania i wspierania w klasach początkowych: edukacja wczesnoszkolna sprzyjająca doświadczeniu podmiotowości i współpodmiotowości uczniów i nauczycieli / J. Kujawiński. – Poznań : Wydaw. Nauk. UAM, 1998. – 217 s.

9. Muszyńska Ł. Integralne wychowanie i nauczanie w kl. I-III / Ł. Muszyńska. – Warszawa-Poznań : PWN, 1974. – 268 s.
10. Okoń W. Nowy słownik pedagogiczny / W. Okoń. – Kraków : Akademickie Żak, 2007. – Wyd. dziesiąte uzupełnione i poprawione. – 490 s.
11. Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych W. Kopalińskiego [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.slownik-online.pl.
12. Walczyna J. Integracja nauczania początkowego / J. Walczyna. – Wrocław-Warszawa-Kraków: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1968. – S. 133–134, 161–162.
13. Więckowski R. Pedagogika wczesnoszkolna / R. Więckowski. – Warszawa : Wydawnictwa szkolne i pedagogiczne, 1998. – 339 s.

Стаття надійшла до редакції 23.09.2014.

Скотна М. Начальное образование Польши: особенности интегрированного обучения

В статье рассматривается опыт Польши по реформированию системы школьного образования, а именно раскрыта суть концепции интеграции, реализуемой в польской школе на уровне начального обучения. Представлен генезис идей интеграции начального обучения в теориях польских исследователей. Показаны приоритеты интегрированного подхода в обучении и развитии ребёнка.

Ключевые слова: начальное образование, обучение, интеграция, интегрированное обучение, развитие ребёнка.

Skotna M. Primary Education of Poland: Features of the Integrated Studies

In the transition from an industrial to an information society intellectual potential of the state, level of education and culture of the society is an important prerequisite for economic and social development. Therefore, the quality of education declared a national priority in Ukraine.

Today's strategic educational task for Ukraine is high-quality and cost-effectively improvement of the content of school education. Primary school forms the foundation of education – school gradually introduces students to the world of knowledge, taking care of their harmonious intellectual, aesthetic, emotional, social and physical development. Analysis of primary education in foreign countries is essential. Poland, as a member of the European Union, has advantages in educational system changes, so the positive elements of the Polish experience may be taken into account in the national education policy.

Education reform in Poland has launched a new approach to primary school. It applies to both its content and methodology. The basis of reform is the idea of integration of training and education. Integrated studies carried out during the first stage of primary education in grades 1-3. Integrated studies renounce the traditional dividing into educational objects: studies are carried out after thematic blocks. Linguistic, mathematical, artistic, public studies are identically important.

Genesis of idea of integration of initial studies in the theories of the Polish researchers is presented. Authors of conception of integration have grounded the advantages of integrated studies and shows that the idea of integrated education is leading in modern education. Such kind of education eliminates the problem of learning predictive overload primary pupils, forms the integral system of knowledges and key competence of students, stimulates cognitive and creative capabilities, activates intellectual activity.

Integrated learning affects all areas of personality (mental integration), studies based on different forms of activity of students (functional integration), knowledge acquired holistically rather than isolated fragments (meaningful integration), combines different learning strategies (methodological integration)

So the integrated studies is proved to have good prospects in terms of effecting students' development:

Key words: primary education, studies, integration, integrated studies, development of child.